

УДК 371.13:504 (008)

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СУГЕСТИВНО-АСОЦІАТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Микитенко Наталія Олександрівна
м. Львів

У статті проаналізовані шляхи підвищення ефективності навчання іноземних мов у контексті реалізації сугестивно-асоціативної технології формування іноземної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей. Визначено мету і завдання сугестивно-асоціативної технології формування іноземної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей. Охарактеризовано ефективні методи навчання іноземних мов у контексті реалізації сугестивно-асоціативної технології формування іноземної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей, зокрема: побудова семантичних графів, інтелект-мап, «дерево творення висловлювання», читання «зигзагом» та ін.

Ключові слова: іноземна професійна компетентність, майбутні фахівці природничих спеціальностей, методи навчання, сугестивно-асоціативна технологія формування іноземної професійної компетентності.

Освітню технологію, спрямовану на формування іноземної професійної компетентності (далі – ІПК) майбутніх фахівців природничого профілю, можна визначити як організацію навчання, що реа-

лізує інтеграційні процеси вивчення іноземної мови професійного спрямування та фахово зорієнтованих дисциплін, активізує навчально-пошукову і науково-дослідницьку діяльність студентів, забезпечує ефективне формування у них цілісної системи галузевих, предметних, мовних і мовленнєвих знань, умінь, навичок, відповідних компетенцій і компетентностей – інваріантних компонентів ІПК [7], інтегральних особистих якостей, необхідних сучасному фахівцеві природничих спеціальностей у майбутній професійній діяльності задля успішної реалізації функціональних ролей та обов'язків.

Засади технологічності навчання розроблені багатьма поколіннями науковців-педагогів. Так, положення про класичні системи організації навчання запропоновані Я. А. Коменським, Й. Гербартом, Ф. Дістервегом, Й. Песталоцці, І. Штурмом та ін., а положення про авторські варіативні системи організації навчання були виокремлені пізніше в технології. Дослідженням розвитку педагогічних технологій навчання присвятили праці О. М. Пехота, Д. В. Чернилевський, М. В. Кларін та ін.

Проблема формування ІПК майбутніх фахівців негуманітарного профілю є темою багатьох наукових досліджень. Проте питання технологічності формування ІПК студентів природничих спеціальностей,

застосування ефективних методів навчання у контексті певних освітніх технологій висвітлено в наукових дослідженнях не в повному обсязі.

Мета статті – проаналізувати ефективні методи навчання іноземних мов у контексті реалізації сугестивно-асоціативної технології формування ІПК майбутніх фахівців природничого профілю.

З метою врахування домінуючих особистісних психологічних характеристик майбутніх фахівців природничого профілю у процесі формування їх ІПК розроблено і обґрунтовано відповідну сугестивно-асоціативну технологію, що сприяє підвищенню ефективності процесу формування ІПК студентів.

Предметом сугестивно-асоціативної технології формування ІПК є систематичне, комплексне, різностороннє оволодіння іноземною мовою, у т.ч. й професійного спрямування, зокрема оволодіння явищами, що є об'єктами не лише педагогіки, психології, філософії, а й лінгвістики. Саме тому багато положень технології витікає з лінгвістичних учень. Задля розуміння механізму застосування технології у навчальному процесі зупинимось більш детально на ключових для неї поняттях та підходах, а також можливостях їх інтерпретації та екстраполяції в умовах навчання студентів природничих спеціальностей іншомовного фахово зорієнтованого спілкування.

Мета застосування технології – підвищення ефективності й інтенсифікація процесу формування ІПК майбутніх фахівців природничих спеціальностей. Відповідно до мети, визначено завдання застосування сугестивно-асоціативної технології у процесі навчання іноземних мов професійного спрямування:

1) інтенсифікувати процес формування іншомовної комунікативної компетентності, а на її основі – ІПК студентів завдяки збільшенню продуктивності самостійної роботи студентів;

2) підвищити ефективність процесу навчання іноземних мов професійного спрямування шляхом використання у навчальному процесі адекватних сугестивно-асоціативній технології форм і методів навчання, правильного підбору навчально-методичного забезпечення, реалізації принципу міжпредметних зв'язків у процесі опанування студентами терміносистеми, граматичних та стилістичних моделей метадискурсу з урахуванням домінуючих особливостей мислення студентів природничих спеціальностей.

Філософською і психологічною основою сугестивно-асоціативної технології вважаємо асоціативізм та теорію сугестії. Основною доктриною асоціативізму є те, що знання походить від досвіду діяльності, ідеї генеруються і продукують нові ідеї [11, с.11]. Основними засобами сугестії є: авторитет викладача, інфанілізація у системі викладач-студент, двоплановість (лінгвістичні засоби супроводжуються екстралінгвістичними: інтонацією, ритмом, мімікою, жестами), здатність студента до гіпермнезії (формування надпам'яті).

Згадані засоби присутні на основних етапах реалізації сугестивно-асоціативної технології формування ІПК майбутніх фахівців природничого профілю, тобто на ознайомчому етапі, подальшому і поглибленому етапах засвоєння навчального матеріалу та закріплюючому етапі – етапі активного відтворен-

ня засвоєних знань. Вони допоможуть подолати психологічні бар'єри у процесі засвоєння і відтворення навчального матеріалу, підвищити рівень мотивації студентів до навчання завдяки релаксації, зняттю втоми та підвищенню рівня їх працездатності, активізувати психологічні механізми розвитку пам'яті та формування надпам'яті.

На початкових етапах навчання викладач відіграє провідну роль у реалізації прийомів сугестивно-асоціативної технології навчання іноземних мов. Проте, враховуючи факт, що близько половини навчального часу відводиться навчальними планами підготовки бакалаврів та магістрів природничих спеціальностей вітчизняних ВНЗ самостійній роботі студентів, у процесі аудиторної навчальної діяльності вони повинні опанувати техніку психічної саморегуляції, прийоми релаксації та аутосугестії (чи самонавіювання). Іншими педагогічними техніками, спрямованими на ефективну реалізацію сугестивно-асоціативної технології навчання іноземних мов є установка на активне сприйняття – відтворення інформації, продуктивну навчальну діяльність та релаксацію.

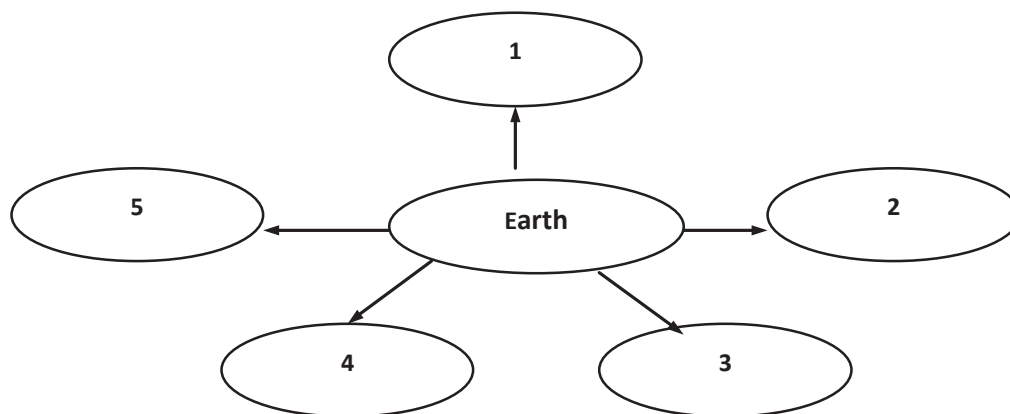
З метою поєднання психологічного і лінгвістичного підходів до аналізу асоціацій, розроблено і обґрунтовано метод аналізу асоціативної структури із застосуванням асоціативного експерименту для дослідження семантичних компонентів слів [10]. У перекладних методиках навчання іноземних мов асоціативні зв'язки використовувалися як актуалізовані в свідомості читача зв'язки між елементами лексичної структури тексту та співвідносними з ними явищами дійсності або свідомості [1], відображаючи зв'язки з формами та значеннями інших лексем. Методика асоціативного експерименту, популярна у другій половині ХХ ст., особливо в зв'язку з активним розвитком психолінгвістики і соціолінгвістики, залучала аналіз мовних реакцій на слова чи стимули, виявляючи тимчасові рефлекторні зв'язки відчуттів, почуттів, образів, понять та їх позначень у ментальному лексиконі носіїв мови з метою конструювання мережі асоціацій у свідомості особи. Беручи до уваги той факт, що домінуючий вид мислення фахівців природничого профілю – теоретичне понятійне та теоретичне образне, аналітичне, логічне, дивергентне, асоціативне мислення [5], сугестивно-асоціативна технологія акцентує на побудові логічних і асоціативних зв'язків, зокрема – на вивченні іноземної мови у соціальному контексті, тобто на формуванні асоціацій з потенційною мовною поведінкою носіїв іноземної мови.

Одним із основних шляхів оволодіння лексичним складом іноземної мови, подальшої систематизації лексики є виокремлення та вивчення окремих лексичних мікросистем у межах семантичних полів. З огляду на те, що тематична множина лексичних одиниць і є семантичним полем, запропоновано польовий підхід до вивчення лексичного шару мови [2].

Сучасні когнітивно орієнтовані дослідження, присвячені проблемам семантики, моделюють зв'язки лексико-семантичного варіанту (лексико-семантичний варіант – реалізація основної одиниці лексичної підсистеми мови, тобто – лексеми у мовленні [6, с. 89]) за допомогою т. зв. семантичних графів, «що відображають множинне поєднання значень у полісемантив» [9, с.91]. До прикладу, семантичні графи

слова Earth (англ. мова) можуть бути схематично представлені (рис. 1). Наведена схема демонструє можливість презентації структури значення слова у

виді ієрархії сем або семантичних множників, які у мовленні реалізуються як диференційні семантичні ознаки – ноєми [9, с.92].

1. the world on which we live; our environment;
1. the dry surface of the planet as distinguished from sea or sky; ground, land;
2. soil, mould, dust, clay;
3. sphere, orb, planet;
4. the hole where some species of wild animals live.

Рис. 1. Приклад схеми семантичних графів

Ефективним видом навчально-пошукової діяльності студентів є побудова семантичних графів не лише значень окремих слів, а й синонімічних та антонімічних рядів слів.

Окрема увага у сугестивно-асоціативній технології формування ІПК майбутніх фахівців природничого профілю відводиться усвідомленню студентами правил комбінаторної семантики та розумінню ними змістових й виразних ефектів комбінаторно-семантичних правил. Крім валентнісного аналізу, вагоме значення відводиться контекстологічному, компонентному аналізу, моделюванню. Не потрібно якоїсь особливої техніки для виокремлення значень слів, тобто ридінгів, що відносяться до першої категорії класифікації основ компонентного аналізу, оскільки їх можна взяти із словників. Проте, при демонстрації валентності лексем допоможе тлумачення селекційних обмежень. Пояснюючи значення слів, співвідносячи їх з явищами об'єктивної дійсності, викладач повинен акцентувати на національній специфіці значень, закріплених за конкретними словами. Так, можемо спостерігати ширше значення українського слова *рука*, аніж англійських слів *hand*, *arm*. У процесі вивчення англійської мови як іноземної доцільно зосередити увагу студентів і на конкретизації значення англійських слів у порівнянні з українськими: українські слова *мріяти*, *снити* відповідають англійському слову *dream*; українські слова *пахнути*, *нюхати* – англійському *smell*.

Під час проведення аудиторного заняття викладач може здійснювати аналіз різних лексико-семантичних парадигм (груп слів за певною семантичною ознакою), до яких належать тематичні, лексико-семантичні, родовидові групи, синонімічні, антонімічні, омонімічні парадигми. Доцільно пропонувати студентам здійснювати такий аналіз та будувати семантичні графи у процесі самостійної роботи на основі тезауруса чи словника-активатора лексичного шару іноземної мови [8].

У процесі навчання іноземного фахово зорієнтованого спілкування за сугестивно-асоціативною технологією широко застосовуються як індивідуальні чи групові, так і фронтальні методи роботи з студентською аудиторією. Зокрема, найбільш ефективними методами навчання, що можуть застосовуватись у процесі реалізації асоціативно-сугестивної технології формування ІПК майбутніх фахівців природничого профілю є: візуалізація; брейн-стормінг у процесі групового й індивідуального складання семантичних графів; «дерево творення висловлювання»; читання «зигзагом»; метод ланцюгових асоціацій; інтерв'ю; індивідуальні та групові проекти, у т. ч. й побудова інтелект-мап [3]; презентації; «акваріум» (обговорення проблемного завдання у малій групі 4-6 осіб, повідомлення учасниками малої групи інформації усім членам академічної групи, активне обговорення проблеми у великій групі), обмін думками, дискусії, диспути; кейс-метод; «карусель» (внутрішні / зовнішні кола); занурення у віртуальне середовище, коли студенти за допомогою сугестії й автосугестії асоціюють себе з певними учасниками ситуацій; симуляції, імітації, рольові, ділові ігри, «ток-шоу», дебати, «телешоу»; вистави, спектаклі; презентації наукових відкриттів; проведення та презентація результатів природничих експериментів; метод послідовного чергування циклів, що ґрунтується на почерговому виконанні студентами видів мовленнєвої діяльності, сконцентрованих на засвоєнні мовного матеріалу, до прикладу – чергування читання з усним мовленням та ін. [4]; тестування, у т. ч. й бліц-тест розуміння валентності.

Візуалізацію – ефективний метод розвитку асоціативного мислення, варто щоразу застосовувати у процесі засвоєння нових мовних і мовленнєвих моделей і конструкцій, пояснення правил граматики, вивчення мовленнєвих моделей, опанування нової лексики і побудови семантичних графів. Різнокольорові схеми, зображення, рисунки змушують працю-

вати зорові центри головного мозку студентів, таким чином активізуючи їхню увагу й візуальну пам'ять. Ефективному запам'ятовуванню сприяє залучення таких механізмів пам'яті як ефект першості і ефект свіжості, а також принцип мнемотехніки використання уяви, пов'язаної з кольорами чи сенсорними почуттями.

Метод побудови інтелект-мап також сприяє розвитку аналітичного, логічного, дивергентного й асоціативного мислення студентів завдяки визначенню образних скорочень теми заняття або проекту,

тобто – т. зв. слова-ключа, а також розбудови багатовимірної ієрархії системи знаків, тобто слів-ключів та знаків-символів, що позначають об'єкти, пов'язані з основною темою.

На основі положень концепції формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей [7, с. 61-94], розроблено авторський метод «дерево творення висловлювання». Можемо графічно представити «дерево творення висловлювання» за допомогою методу візуалізації (рис. 2).

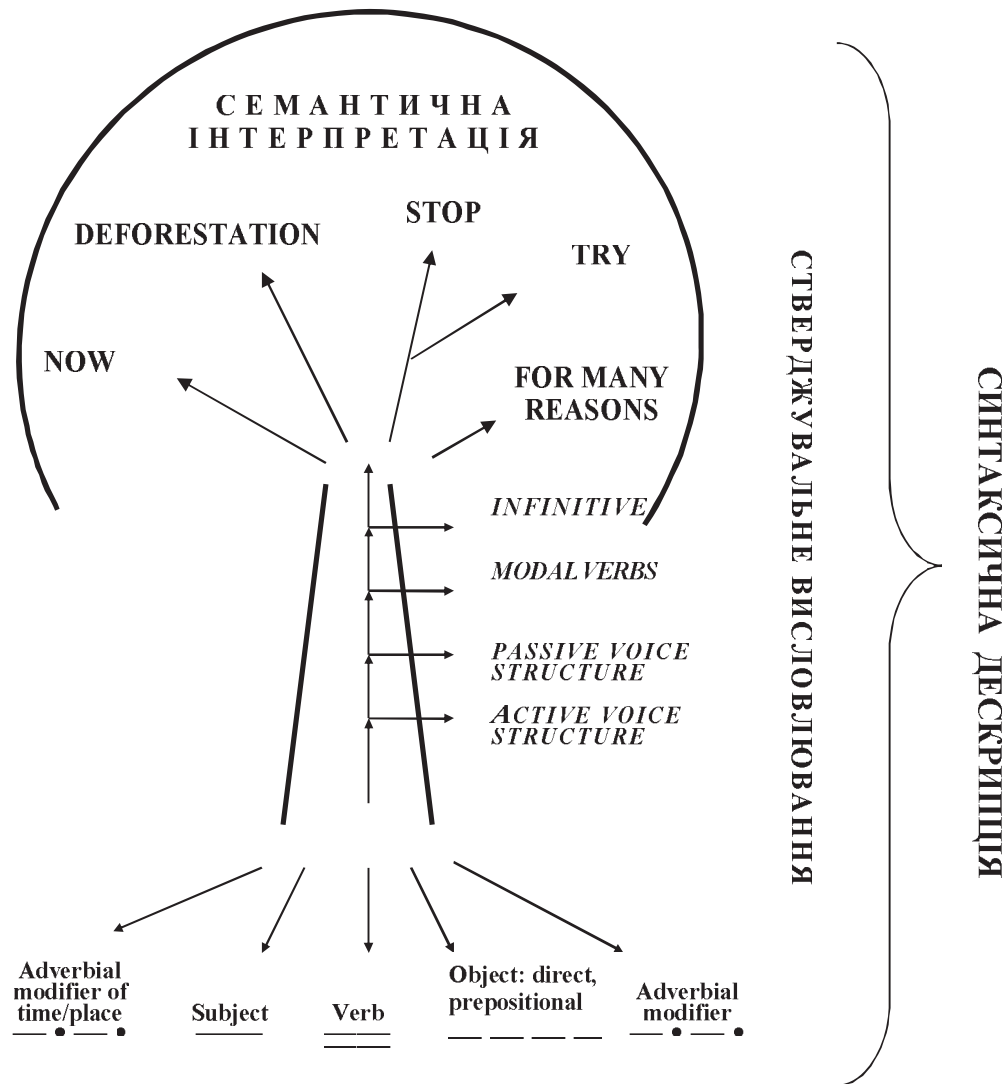

Рис. 2. Візуалізація методу «дерево творення висловлювання»

Згаданий метод дозволяє активізувати процеси розвитку логічного, дивергентного, асоціативного мислення, внутрішньо-системних і міжсистемних видів поєднання асоціацій, пам'яті. До прикладу, за допомогою обмеженої кількості правил граматики англійської мови, що акумулюються у процесі вивчення дисципліни, представлених на рівні стовбура метафоричного дерева, студенти повинні висловити можливі семантичні інтерпретації глибинної семантичної структури «stop deforestation», зображеної на рівні гілля метафоричного дерева. Синтаксичною

описом розгорнутого поверхневого висловлювання повинно бути стверджувальне речення. Корені метафоричного дерева демонструють і допомагають студентам пригадати порядок членів речення відповідно заданої синтаксичної опису.

Можливими варіантами розгорнутого поверхневого висловлювання даного завдання є: *Now they are trying to stop deforestation for many reasons. Deforestation is being stopped for many reasons now. Now they must/ ought to/ have to/ are to try to stop deforestation. Deforestation must/ ought to/ has to/ is to*

be stopped now etc. Метод «дерево творення висловлювання» може застосовуватися на початку навчального заняття у формі т.зв. «розминки», у ході проведення заняття перед вивченням нового граматичного матеріалу з метою повторення і, відповідно, кращого засвоєння уже пройденого. Згаданий метод може застосовуватися і як метод оцінювання навчальних досягнень студентів.

Метод ланцюгових асоціацій сприятиме розвитку усіх видів пам'яті студентів за критерієм пам'яті, а саме: сенсорної, короткочасної і, особливо, довготривалої. Його суть полягає в запам'ятовуванні коротких послідовностей певних даних (здебільшого – лексичних одиниць), а також їх порядку. При цьому кожен наступний елемент послідовності пов'язується і асоціюється з попереднім. Процес запам'ятовування повинен здійснюватися за принципом: *образ + дія = пам'ять*. Отож, використання «живого» образу для запам'ятовування кожної ланки ланцюга і пов'язування його з образом наступної ланки сприятиме ефективності засвоєння нового матеріалу [7, с.157-158].

Імітації, симуляції та інші активні методи навчання сприяють реалізації принципу мнемотехніки використання уяви, пов'язаної з динамікою. Ці методи особливо ефективні після перегляду навчальних відеоматеріалів, уривків телепередач, чи прослуховування аудіозаписів, коли студент асоціює себе з певним героєм і, застосовуючи сугестію, намагається відтворити його образ та дії за допомогою не лише лінгвістичних, а й екстралінгвістичних засобів – міміки, жестів, інтонації.

Читання «зигзагом» передбачає поділ тексту на уривки, частини або використання на певному етапі навчального заняття різних текстів за тією ж тематикою. Студенти отримують уривки тексту, або різні тексти, ознайомлюються з ними і обговорюють прочитане з метою виявлення змісту всього тексту або висловлювання різних точок зору щодо прочитаного. Метод читання «зигзагом» дозволяє активізувати логічне й асоціативне мислення студентів у процесі відтворення логічного ланцюга подій, описаних в уривках текстів, мотивує їх до участі в обміні думками, обговореннях, дискусіях.

Використання кейс-методу у процесі формування ІПК передбачає концентрацію уваги студентів на конкретних ситуаціях, історіях, текстах з подальшим обговоренням у групі, спільним аналізом, прийняттям

конструктивних рішень. Таким чином, метод забезпечує реалізацію принципу інтеграції теорії з практикою, оскільки студентам доводиться застосовувати комплекс теоретичних знань для формування умінь у процесі розв'язання практичних проблем.

Метод послідовного чергування циклів підвищує ефективність сугестивно-асоціативної технології завдяки використанню різнопланових прийомів, що сприяє зростанню рівня зацікавлення студентів, дозволяє утримувати їх увагу за рахунок уникнення монотонності у навчальному процесі [4].

Рекомендується вживання іноземної мови впродовж усього заняття з іноземної мови чи іноземної мови професійного спрямування. Викладачеві дозволяється вживати лише окремі мовленнєві моделі та конструкції рідною мовою з метою привернення уваги студентів до існування паралельних моделей і конструкцій у рідній мові та кращого їх засвоєння за допомогою побудови асоціативних пар і ланцюгів.

Висновки. Доведено ефективність застосування проаналізованих методів навчання на основі проведення експериментального дослідження. Так, побудова студентами експериментальних груп у процесі вивчення нової лексики лексичних графів в індивідуальних глосаріях дозволила їм засвоїти на 36% більше нових лексичних одиниць, ніж це вдалося студентам контрольних груп і значно легше опанувати синонімічні й антонімічні ряди завдяки формуванню свідомих і підсвідомих асоціативних ланцюгів. Завдяки формуванню асоціативних мовленнєвих моделей та конструкцій, спільних для рідної й іноземної мов, студенти значно краще орієнтувались у структурі речень іноземної мови. Формування асоціативних пар ідіом та ідіоматичних виразів іноземною та рідною мовами дозволило значно полегшити їх запам'ятовування й адекватне вживання у комунікативному контексті, у процесі самостійного продукування студентами дискурсу.

Важливо акцентувати не лише на оволодінні студентами окремими термінами іноземної мови у сфері фаху, але й притаманними відповідним жанрам метамови мовними і мовленнєвими конструкціями і моделями; формуванні умінь їх вільного вживання.

Вищий рівень сформованості ІПК досягається завдяки відповідному конструюванню змісту навчання іноземної мови професійного спрямування. Згадана проблема стане предметом наших подальших наукових розвідок.

Література та джерела

1. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста. Ч.1.: Пособие для филологов / Н.С.Болотнова. – Томск : Из-во ТГПУ, 2001. – 129 с.
2. Венкель Т. В. Синтагматичні, парадигматичні та епідигматичні характеристики прикметників на позначення кольору в англійській мові: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / Т. В. Венкель. – Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004. – 20 с.
3. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «теорія та методика професійної освіти»/ І.В.Гриненко ; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2008. – 20 с.
4. Крючков Г. Гуманістичний підхід у навчанні іноземній мові / Г. Крючков // Іноземні мови у навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 6–10.
5. Микитенко Н.О. Психолого-педагогічний портрет майбутнього фахівця природничого профілю / Н.О.Микитенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського, 2011. – №34. – С.175-183
6. Микитенко Н. О. Роль дистанційної освіти у формуванні іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців / Н.Микитенко // Науковий Вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. – Серія:

- Педагогіка і психологія. – Чернівці, 2008. – Вип.387. – С.104-111
7. Микитенко Н.О. Технологія формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю: монографія / Н. О. Микитенко; За ред. Г.В. Терещука. – Тернопіль: ТНПУ, 2011. – 411 с.
 8. Половинко О.О. Лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори наповнення семантичних полів у сучасній російській літературній мові (семантичне поле вік): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02/О. О. Половинко; Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2006. – 19 с.
 9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2008. – 712 с.
 10. Слива Т.В. Асоціативно-семантична група як форма парадигматичної організації лексики: автореф. ... дис. канд. філол. наук: 10.02.02 «російська мова» / Т.В.Слива; Національний педагогічний університет ім.М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.
 11. Schunk D. H. Learning Theories: An Educational Perspective / D. H. Schunk [5th ed.]. – Allyn & Bacon, 2008. – 592 p.

В статтє проанализированы пути повышения эффективности обучения иностранным языкам в контексте реализации суггестивно - ассоциативной технологии формирования иноязычной профессиональной компетентности будущих специалистов естественных специальностей. Определены цели и задачи суггестивно-ассоциативной технологии формирования иноязычной профессиональной компетентности будущих специалистов естественных специальностей. Охарактеризованы методы обучения иностранным языкам в контексте реализации суггестивно - ассоциативной технологии формирования иноязычной профессиональной компетентности будущих специалистов естественных специальностей, в частности: построение семантических графов, интеллект - карт, «дерево создания высказывания», чтение «зигзагом» и др.

Ключевые слова: иноязычная профессиональная компетентность, будущие специалисты естественных специальностей, методы обучения, суггестивно-ассоциативная технология формирования иноязычной профессиональной компетентности.

The paper analyzes the ways to improve teaching foreign languages in the context of the suggestive - associative technology of ESP competence building in students majoring in sciences. The goals and objectives of the suggestive - associative technology of ESP competence building in students majoring in sciences have been defined. The effective methods of teaching foreign languages in the context of the suggestive - associative technology of ESP competence building in students majoring in sciences, such as: construction of semantic graphs, intellect maps, "tree of an expression formation", reading in "zigzag" and others have been justified.

Key words: ESP competence, students majoring in sciences, methods of instruction, suggestive - associative technology of ESP competence building.